

9 788055 709031

ISBN 978-80-557-0903-1

J. KOPER, G. KLINČÁKOVÁ, M. KLUČIAROVSKÝ

SYNTETICKÉ A ANALYTICKÉ MECHANIZMY DEMOKRATICKEJ TRANSFORMÁCIE

SYNTETICKÉ A ANALYTICKÉ MECHANIZMY DEMOKRATICKEJ TRANSFORMÁCIE

 ELIANUM

Ján KOPER
Gabriela KLINČÁKOVÁ
Michal KLUČIAROVSKÝ

**UNIVERZITA MATEJA BELA
FAKULTA POLITICKÝCH VIED A MEDZINÁRODNÝCH
VZŤAHOV**

**prof. PhDr. Ján Koper, PhD.
Mgr. Gabriela Klinčáková
Mgr. Michal Klučiarovský**

**SYNTETICKÉ A ANALYTICKÉ MECHANIZMY
DEMOKRATICKEJ TRANSFORMÁCIE**

**BANSKÁ BYSTRICA
2015**

Publikácia bola schválená ako vedecká monografia na zasadnutí Edičnej komisie
Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v
Banskej Bystrici dňa 13.1.2015

prof. PhDr. Ján Koper, PhD
Mgr. Gabriela Klinčáková
Mgr. Michal Klučiarovský

SYNTETICKÉ A ANALYTICKÉ MECHANIZMY DEMOKRATICKEJ TRANSFORMÁCIE

Recenzenti: **Prof. nadzw. dr hab. Donat Mierzejewski**
Rektor, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Stanisława Staszica w Piłce, Polsko

Prof. PhDr. Ján LIĎÁK, CSc
Academia Rerum Civilium - Vysoká škola politických a spoločenských vied, s. r. o.

Vydáva:
Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
Banská Bystrica 2015

© Ján Koper, Gabriela Klinčáková, Michal Klučiarovský

© Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela
v Banskej Bystrici

ISBN 978-80-557-0903-1

OBSAH

Predslov	5
1. Podstata politického systému	8
2. Podstata modernosti	16
3. Moderný politický systém	26
4. Postmodernistická výzva a politický systém	53
5. Syntetické a analytické mechanizmy demokratickej transformácie	63
Modernizačné procesy vo vybraných regiónoch sveta	69
6. Severná Európa	69
6.1. Dánske kráľovstvo	69
6.2. Fínska republika	72
6.3. Švédske kráľovstvo	74
7. Západná Európa	78
7.1. Evolúcia britského politického systému	78
7.2. Francúzsky revolucionizmus	87
7.3. Belgická cesta k modernému politickému systému	102
7.4. Vznik a formovanie moderného politického systému Holandského kráľovstva	106
7.5. Demokratizačné procesy v Nemeckej spolkovej republike	108
7.6. Špecifiká Švajčiarskeho procesu modernizácie	124
8. Stredná Európa	127
8.1. Vznik moderného politického systému v Československu	127
8.2. Demokratizačné procesy vo vývoji Rakúskej spolkovej republiky	130
9. Južná Európa	134
9.1. Portugalská republika	134
9.2. Zvláštnosti talianskeho prechodu k demokracii	137
9.3. Španielsky vývoj od autoritarizmu k demokracii	144

10. Juhovýchodná Európa	147
10.1. Bulharská republika	147
10.2. Grécka republika	150
10.3. Rumunská republika	153
11. Severná Amerika	156
11.1. Proces formovania a modernizácie amerického politického systému	156
12. Tichomorský región	176
12.1. Austrálsky zväz	176
12.2. Japonsko	178
12.3. Nový Zéland	182
LITERATÚRA	185
VECNÝ REGISTER	193
MENNÝ REGISTER	197

Predslov

Centrom záujmu tohto monografického diela je to, čo mnohí na Slovensku ale aj v zahraničí nie úplne korektne zastrešujú pojmom *tranzitológia*. Snažíme sa nájsť teoretickú a empirickú dimenziu prechodov k demokracii, ktoré sa začali sériou tzv. „nežných revolúcií“ v niektorých stredoeurópskych krajinách – bývalom Československu, Poľsku, Maďarsku, ale aj v bývalej NDR. Je viac než zrejmé, že sa problematika demokratických transformácií stala novou výzvou pre stagnujúcu komparatívnu politológiu. Medzi prvé typologické náčrty teoretickej analýzy demokratických prechodov patrí s určitosťou Robert Dahl v práci *Polyarchy: Participation and Opposition*, (Dahl,1971,s.40-47), alebo Samuel P. Huntington, *Will More Countries Become Democratic?* (Huntington,1984, s. 209 -214), ale aj Viola, E., Mainwaring, S.: *Transition to Democracy: Brazil and Argentina in the 1980's*. (Mainwaring,1985, s.193 -219).

V európskom analytickom priestore sa presadili vysoko autoritatívne práce amerických autorov T. L. Karla a P. Schmittera (*Modes of Transition in Latin America, Southern and Eastern Europe*. (Karl, T.,Schmitter, 1991) Nám najbližšie sú významné práce poľskej politologickej školy na čele s A. Przeworskim (*Some Problems in the Study of the Transition to Democracy*. In: O'Donnell, G., Schmitter, P. C., Whitehead, L.: *Transitions from Authoritarian Rule: Prospects for Democracy*. (O'Donnell,Schmitter,Whitehead,1986), ktoré sa venujú skúmanej problematike najmä z pozícií teoretickej analýzy politického procesu. Samozrejým centrom ich pozornosti je demokratizačný a liberalizačný proces spoločnosti. Podobným príspevkom k analyzovanej problematike je článok A. Stepana pod názvom *Paths toward Redemocratization: Theoretical and Comparative Considerations* zverejnený v tom istom zborníku a snaženie francúzskeho autora gréckeho pôvodu Nicosia Poulantzasa sústreďujúceho svoju pozornosť na charakter odstraňovaného režimu v práci *Crises de dictatures: Portugal, Grèce*, (Poulantzasa,1975) Snáď najnovším a najreprezentatívnejším príspevkom do skúmania otázok prechodu k demokracii predstavuje práca katalánskeho politológa Josepa M. Colomera v článku *Transitions by Agreement: Modeling the Spanish Way*. (Colomer, 1991).

Rozmerovo útlá ale obsahovo veľmi inšpiratívna je kniha od V. Dvořákovej a J. Kunca: *O přechodech k demokracii*. (Dvořáková,J., Kunc,1994). V podmienkach SR sa danej problematike venovala S. Szomolányi (Cesta Slovenska k demokracii, Slovakia: From a Difficult Case of Transition to a Consolidated Central European Democracy

Španielsko a Slovensko - dva rozdielne prípady demokratizácie, November 1989 - 2004: From a Velvet Opening of Regime Change to a Revolutionary Outcome) a takisto najmenej dve najrozsiahlejšie práce autora sú úplne venované práve demokratickým transformačným mechanizmom : *Mechanizmy vzniku moderného politického systému.*; *Vôľa veľmoci ako subjektívny faktor globalizácie.* (Koper. 2003,2004)

Predmetom skúmania je teoretická analýza fungovania mechanizmov demokratickej transformácie politického systému.

Samozrejme, prvá otázka, na ktorú je potrebné zodpovedať je otázka o tom, čo to vlastne demokratický transformačný mechanizmus je? Odpoveď na túto otázku však predpokladá predovšetkým odhaliť **štruktúru transformačného procesu**. Patrí sem:

- povaha odstraňovaného politického systému
- starí (pôvodní) politickí aktéri
- noví (vznikajúci) politickí aktéri
- komunikačný proces
- metódy komunikácie (resp. politického boja)
- nástroje komunikácie
- vnútorné a vonkajšie požiadavky a podpory
- politické inštitúcie
- politické stereotypy, normy, tradície, politické hodnoty a postoje, politické ideológie (t.j. politická kultúra v širokom zmysle slova)
- predstava a realizácia cieľového stavu (typu demokratickej organizácie) politického systému).

Demokratický transformačný mechanizmus teda vystupuje ako dynamický systém väzieb medzi prvkami štruktúry transformačného procesu, spôsobujúci prechod od autoritatívneho typu organizácie moci k vzniku novej, demokratickej kvality v štruktúre a fungovaní politického systému.

Takto chápaný demokratický transformačný mechanizmus odstraňuje mnohé logické výhrady, ktoré sú typické najmä pre súčasnú americkú, nemeckú, ale aj ruskú vedu o politike, v rámci ktorej dochádza k relatívne striktnému rozlišovaniu medzi pojmami *transformácia*, *prechod*, *zmena systému a systémová zmena* a ktoré sa často používajú ako synonymá. „Prechod“ znamená fázu pohybu od starého systému k systému novému. (O'Donnel, G., Schmitter, P., Whitehead,1986, s.6)

„Transformácia“ je úplný prerod jedného systému na druhý, presnejšie povedané ide o úspešne realizovaný prechod. „Zmena systémov“ sa často stotožňuje s pojmom transformácia, napriek tomu sa v tomto prípade zdôrazňuje dôslednosť zmeny starého systému na nový. Pojem „systémová zmena“ znamená proces postupného reformovania systému zasiahnutého

systémovou krízou s cieľom prispôbiť sa novej situácii a dosiahnuť stabilizáciu (Schubert, G., Tetzlaff, R., Vennewald, W. 1994). Ešte presnejšie – minimálnym predpokladom zmeny systémov je zánik starého systému, pri systémovej zmene realizácia tejto požiadavky nie je nevyhnutná. V tomto prípade sa starý systém zachováva a snaží sa prispôbovať zmeneným podmienkam. Pokiaľ by sme predstavili uvedené pojmy v časovej následnosti, potom by ich poradie bolo nasledovné: systémová zmena – prechod – transformácia – zmena systému.

V rámci analýzy prechodu a transformácie je takisto dôležitý pojem „cieľa“. **Cieľ transformácie** musí byť zrejmy, lebo „neprítomnosť cieľa rovná sa nijaký cieľ“ (Schneider, 2002, s.15). Stredoeurópske a východoeurópske štáty sa snažia o nastolenie demokracie. Zároveň tu vzniká otázka o kritériách demokracie. Existuje **sedem kritérií demokracie**, ktoré podľa E. Schneidera predstavujú „spoločný minimálny inštitucionálny menovateľ“:

- voliteľní reprezentanti kontrolujúci vládu;
- slobodné voľby;
- všeobecné aktívne volebné právo;
- všeobecné pasívne volebné právo;
- sloboda myslenia;
- sloboda informácií;
- sloboda združovania;
- dominancia občianskej vlády vylučujúca panstvo ozbrojených síl alebo cudzích elít;
- ústavno-právna ochrana (Schneider, 2002 s.15-16).

Pokiaľ hovoríme o demokratickom transformačnom mechanizme, jeho demokratický charakter nie je určovaný demokratickosťou jeho vnútorných vlastností, ale práve cieľom, ktorým je demokratický politický systém. Historické skúsenosti ponúkajú dôkazy využitia nedemokratických metód v procese prechodu od autoritatívneho politického systému k jeho demokratickému typu.

1. Podstata politického systému

Nejednotný a koncepcne nejednoznačný prístup zo strany domácich a zahraničných autorov k charakteristike podstaty politického systému, ktorý v súčasnej politológii existuje, veľmi sťažuje vysvetlenie základného kategoriálneho východiska predpokladanej analýzy.

R. Tóth pristupuje k analýze politického systému osobitným spôsobom - kombinuje inštitucionalistický a behavioristický prístup k chápaniu jeho podstaty. Podľa prvého ho možno chápať prostredníctvom „*formalizovaných inštitúcií, ktorých základom je ústava a zákony*“. (Tóth,1996,s.6) Behavioristické chápanie vyžaduje analýzu politického systému „*prostredníctvom správania všetkých jednotiek, ktoré sa v ňom nachádzajú - občanov, inštitúcií, formálnych a neformálnych skupín a združení vrátane rás a etník*“. (Tóth,1996,s.6)

Za najdôležitejšie prvky politického systému pokladá existenciu subjektu štátnej zvrchovanosti (ľud), ústavu a ústavnosť, rozdelenie moci na dopĺňajúce sa časti, distribúciu kompetencií jednotlivým štátnym inštitútom, pridelenie a implementáciu občianskych práv, participáciu občanov a ich organizácií a inštitúcií na prijímaní a realizácii politických rozhodnutí, činnosť politických strán a hnutí, ktorá sa v konečnom dôsledku prejavuje vo vytvorení a fungovaní stranických systémov, politickú elitu kontrolovanú a mocensky obmedzovanú v pravidelných, všeobecných a tajných voľbách a pod.

Vo svojich starších prácach sa uvedený autor vyjadril oveľa jednoznačnejšie: „*Pojem politický systém označuje vzájomne prepojené druhy štátnej moci, nátlakových organizácií a základných subjektov politiky*“. Vychádzajúc z uvedeného sa politický systém v zásade skladá z nasledujúcich komponentov:

- ❖ štruktúra štátu,
- ❖ systémy politických strán,
- ❖ volebný systém,
- ❖ nátlakové a záujmové skupiny a organizácie,
- ❖ politická kultúra,
- ❖ politická participácia.

P. Kulašik charakterizuje politický systém ako komplex štátnych a spoločenských organizácií a inštitúcií, pracovných kolektívov, orgánov politického rozhodovania, politickej ideológie, noriem a tradícií, ktoré určujú ich činnosť a prostredníctvom ktorých sa realizuje politická moc, riadenie všetkých spoločenských záležitostí. (Kulašik, 1981)

Základnými znakmi politického systému sú:

- ❖ zvrchovanosť - politický systém realizuje najvyššiu moc v spoločnosti a jeho rozhodnutia sú záväzné pre celú spoločnosť alebo aspoň pre rozhodujúcu väčšinu jeho jednotlivých zložiek,
- ❖ podmienenosť - politický systém je vždy ovplyvnený sociálnym prostredím, sociálno-ekonomickou štruktúrou spoločnosti, kultúrnou úrovňou, geografickými a klimatickými podmienkami a pod.,
- ❖ samostatnosť - táto je vyjadrená existenciou špecifických mechanizmov, štruktúr, rolí a funkcií, t.j. možnosťou samostatne a s použitím vlastných špecifických prostriedkov a nástrojov aktívne zasahovať do celého spoločenského života.

Každý politický systém zároveň plní tieto všeobecné funkcie:

- ❖ programátorská - vymedzenie cieľov a úloh spoločnosti, rozpracovanie programu jeho vlastnej činnosti v zhode so záujmami všetkých alebo drvivej väčšiny spoločenských skupín,
- ❖ mobilizačná - mobilizácia organizačných, materiálnych, finančných a ľudských zdrojov na dosiahnutie vytýčených cieľov rozvoja spoločnosti,
- ❖ integračná - integrácia všetkých prvkov spoločnosti, snaha uskutočniť aspoň ich relatívnu jednotu vo vzťahu k všeobecne vytýčeným cieľom,
- ❖ distribučná - snaha o relatívne spravodlivé rozdelenie statkov v súlade so záujmami celej spoločnosti alebo väčšiny spoločenských a politických skupín.

Maďarský autor **A. Kiss**, podobne ako väčšina politických mysliteľov, považuje politický systém za systém pozostávajúci z:

- ❖ politických vzťahov,
- ❖ politických zásad (noriem),
- ❖ politických ideí a názorov,
- ❖ politickej kultúry spoločnosti a jej obyvateľov,
- ❖ štátnych a spoločenských politických organizácií a inštitúcií, prostredníctvom ktorých sa realizuje politická moc: štát so všetkými svojimi atribútmi (ústava, parlament, vláda, súdnictvo, volebný systém, represívne zložky a pod.), politické strany, hnutia, zoskupenia a ich inštitúcie, spoločenské a zájmové organizácie a ich inštitúcie, verejná mienka a pod. (Kiss, 1982)

Jerzy J. Wiatr nepoužíva síce pojem politický systém, hovorí však o mechanizmoch a spôsoboch realizácie moci v spoločnosti. tento mechanizmus podľa neho musí zákonite obsahovať štát so všetkými jeho mocenskými atribútmi, skupiny nátlaku, politické strany a verejnú mienku. (Wiatr, 1968)

Podľa **D. Eastona** predstavuje politický systém „interakcie, prostredníctvom ktorých sa v spoločnosti autoritatívne rozdeľujú hodnoty“ tak, aby táto deľba bola uznaná väčšinou spoločnosti. Práve tieto funkcie sú „podstatnými premennými politického života“, charakterizujú jeho špecifickosť a odlišnosť od systémov, ktoré tvoria jeho vonkajšie prostredie. Najdôležitejšími pojmami v rámci tohto prístupu sú *rovnováha*, *input* (označuje vplyvy prostredia na politický systém ako celok alebo na jeho jednotlivé časti), *output* (pôsobenie systému na jeho vonkajšie prostredie). Výstup z jedného systému môže v inej súvislosti predstavovať vstup, resp. prostredie iného systému. (Easton, 1965, s.89)

Na tejto pojmovej báze pristúpil k skúmaniu podstaty politického systému aj **G. A. Almond** (spolu s **G. B. Powellom**: *Comparative Politics*. Boston - Toronto 1966, resp. *Srovnávací politika*. Vybrané kapitoly. VŠP, Praha 1969), ktorý považuje politický systém za dynamickú sústavu, existujúcu vo všetkých nezávislých spoločnostiach a vykonávajúcu integračné a adaptačné funkcie prostredníctvom použitia alebo hrozby použitia viac-menej zákonného násilia. Všetky politické systémy majú spoločné minimálne tieto štyri charakteristiky:

- všetky politické systémy majú politickú štruktúru, t.j. legitímne vzorce interakcie,
- všetky politické systémy plnia rovnaké všeobecné funkcie, aj keď rozdielne, pomocou rôznych štruktúr a metodických postupov,
- každá politická štruktúra, nech je akokoľvek špecializovaná, je v podstate mnohofunkčná,
- všetky politické systémy sú v kultúrnom zmysle zmiešané, to znamená, že obsahujú, aj keď v rôznej miere, jednak prvky moderných (racionálnych), tak aj prvky primitívnych (tradičných) kultúr a štruktúr.

Veľký význam G. Almond pripisuje funkciám, ktoré politické systémy plnia. Rozdeľuje ich na *vstupné (input)* a *výstupné (output)*:

A. Vstupné funkcie (politické):

- politická socializácia a spájanie sa,
- artikulácia záujmov,
- kumulácia záujmov,
- politická komunikácia.

B. Výstupné funkcie (vládne):

- tvorba pravidiel /noriem,
- aplikácia pravidiel,
- súdna ochrana dodržiavania pravidiel.

Pri plnení týchto funkcií vzniká medzi legislatívou, politickou exekutívou, byrokraciou, súdmi, volebnými systémami, politickými stranami, záujmovými skupinami a prostriedkami komunikácie relatívne

vysoká štrukturálna diferenciacia, pričom každá zložka štruktúry má sklon vykonávať úlohu regulátora v celom politickom systéme. (Adamová, K.; Křížkovský, L., 1997)

Autori tretieho vydania knihy *Introduction to Comparative Government* (Blondel, Brown, Kommers, McNelly, Needler, Reshetar, Seymour, Wright) pod editorským vedením **M. Curtisa** skúmajú deväť rôznych politických systémov sveta podľa všeobecnej schémy, pozostávajúcej z troch základných častí:

a/ Politického vývoja (political development), v rámci ktorého sa analyzujú historické, kultúrne, sociálne, ekonomické, duchovné a geografické predpoklady pre vznik a formovanie politických systémov. Významným prvkom tejto časti sú politické tradície a hodnoty.

b/ Politických procesov a inštitúcií (political processes and institutions), v rámci ktorých sa pozornosť sústreďuje predovšetkým na otázku ústavy a fungovania ústavného režimu, horizontálnu a vertikálnu delbu moci v jednotlivých štátoch a vzťahy medzi základnými zložkami politickej moci, stranícke a volebné systémy, záujmové a nátlakové skupiny, politické elity.

c/ Verejnej politiky (public policy), ktorá zahŕňa otázky sociálneho a právneho štátu, verejných služieb, vnútornej zahraničnej ekonomickej a politickej nasmerovanosti a bezpečnosti, vzdelávania, štátneho intervencionizmu do hospodárskej sféry, integrácie a modernizácie. (Curtis, 1932)

S úplne odlišnou a špecifickou inštitucionalistickou koncepciou politického systému *polyarchie* vystúpil vo svojich dielach **Robert A. Dahl**. Polyarchia je politické zriadenie, ktoré sa odlišuje prítomnosťou siedmich inštitúcií, z ktorých všetky musia existovať, aby sa vláda označovala ako polyarchia:

- *Volení vládni úradníci*. Kontrola nad vládnym rozhodovaním o politike je ústavne zverená voleným vládnym úradníkom.
- *Slobodné a spravodlivé voľby*. Volení vládni úradníci sú vyberaní v častých a spravodlivo uskutočňovaných voľbách, v ktorých je nátlak pomerne vzácny.
- *Všeobecné volebné právo*. Prakticky všetci dospelí majú právo hlasovať vo voľbách vládných úradníkov.
- *Právo uchádzať sa o úrad*. Prakticky všetci dospelí majú právo uchádzať sa o volené úrady vo vláde, aj keď veková hranica pre zastávanie úradu môže byť vyššia ako je hranica pre volebné právo.
- *Sloboda prejavu*. Občania majú právo vyjadrovať sa bez nebezpečenstva prísneho trestu k široko definovaným politickým záležitostiam, vrátane kritiky úradníkov, vlády, zriadenia, spoločensko-politického poriadku a prevažujúcej ideológie.

- *Alternatívne informácie.* Občania majú právo vyhľadávať alternatívne zdroje informácií. Okrem toho alternatívne zdroje informácií musia existovať a byť chránené zákonom.
- *Sloboda združovania.* Aby občania mohli dosiahnuť rôzne práva vrátane vyššie uvedených, majú takisto právo vytvárať relatívne nezávislé združenia alebo organizácie, vrátane nezávislých politických strán a politických skupín. (Dahl, 1995)

Okrem toho polyarchia poskytuje pomocou činnosti rôznorodých politických inštitúcií širokú škálu ľudských práv a slobôd, kontrolu moci, rešpektovanie práni väčšiny občanov, atď.

D. Held vo svojich *Modeloch demokracie* (Models of Democracy) v rámci historickej perspektívy potvrdzuje prítomnosť všeobecných znakov pre každý politický systém a zvlášť pre demokratickú vládu:

- politické idey a zámery,
- horizontálna a vertikálna del'ba moci, autonómnosť jednotlivých mocenských štruktúr,
- zabezpečenie ľudských a občianskych práv a slobôd,
- nezávislosť občianskeho života od štátu,
- ústava a ústavnosť,
- slobodná súťaž rôznych politických záujmov v rámci slobodnej súťaže politických strán,
- politická participácia obyvateľ'ov,
- efektívne fungovanie systému ústredných a miestnych verejných služieb,
- rôznorodosť informačných zdrojov, kultúrnych inštitúcií, spotrebiteľských skupín,
- komunálne služby (starostlivosť o matku a dieťa, vzdelávací a výchovný systém, zdravotnícka starostlivosť a pod.),
- existencia samosprávnych podnikov a služieb,
- rôznorodosť súkromného podnikania. (Held, 1992)

G. Sartori nazerá na demokratický politický systém okrem iných prístupov aj etymologicky, t.j. v skutočnom význame tohto slova. Základom takéhoto politického systému je *ľud a jeho vláda* (bez ohľadu na to, či ide o priamu alebo zastupiteľskú formu uplatňovania demokracie, t.j. či vládnú všetci alebo len potrebná demokratická väčšina pri rešpektovaní práv politickej menšiny). Zdrojom ľudovej moci je jeho *slobodná vôľa a suverenita (nezávislosť)* aj napriek tomu, že vôľa ľudu sa často mení (na určitom vývojovom stupni) na *ľudový súhlas*. Potreba regulácie uplatňovania moci ľudu sa prejavuje v nevyhnutnosti ďalšieho významného prvku demokratického politického systému, ktorým je *ústava* a fungovanie

ústavného režimu, aby nedošlo k tzv. demokratickej diktatúre, resp. k diktatúre demokratickej väčšiny. (Sartori, 1993, s.32)

A. Lijphart porovnávajúc výhody a nevýhody väčšinového (Wensminsterského) a konsenzuálneho politického systému prichádza v závere svojej knihy k odhaleniu spoločných prvkov, resp. kritérií, charakteristických pre obidva typy organizácie a výkonu politickej moci v spoločnosti:

- ❖ racionalizmus a logickosť,
- ❖ politická moc je v rukách väčšiny,
- ❖ politická moc je rozptýlená a vykonáva sa rôznymi spôsobmi a metódami,
- ❖ nárast významu volebného systému,
- ❖ nevyhnutnosť pluralizmu,
- ❖ existencia rôznych spôsobov limitovania politickej moci,
- ❖ politická dôležitosť stranického systému,
- ❖ riadenie sa politického systému všeobecnými hodnotami a normami (ústavou alebo tradíciami) (Lijphart 1984)

Zaujímavú koncepciu vzťahu vládnutia, štátu, politického systému a spoločnosti ako takej prináša na stránkach ním editovanej knihy **V. Wright**, pričom najkonkrétnejšou kategóriou je v tomto prípade vláda (government), potom nasleduje štát, politický systém a nakoniec spoločnosť ako totálny jav. Základnými zložkami politického systému z tohto hľadiska je *spôsob vládnutia* (vzťahy medzi základnými politickými inštitúciami, skupinami a organizáciami), *štát* a všetky jeho mocenské atribúty, *politické strany*, *voliči* a *záujmové skupiny*. Posledné tri uvedené subjekty nemôžu byť súčasťou štátu, ale v istom konkrétnom prípade (v prípade držby moci, t. j. ovládnutia politického systému môžu priamo vládnuť, resp. mať vplyv na tých, ktorí vládnu prostredníctvom štátno-politických nástrojov). (Wright, 1992)

Podstatou liberálno-demokratického politického systému, ktorý definujú **P. Dunleavy** a **B. O'Leary** je „*oddialenie*“ suverénneho ľudu od procesu výkonu politických rozhodnutí, najmä preto, že svoju suverénnu vôľu môže občan uplatňovať len tak, že vodcovia štátu budú ním volení a svoj záujem bude môcť presadiť iba takým spôsobom, že získa súhlas voleného poslanca, resp. potrebnej väčšiny členov legislatívneho zboru (nezúčastňuje sa priamo na spravovaní štátu, ale len sprostredkovane), moc volených zástupcov ľudu je časovo obmedzená, zástupcovia ľudu sú volení väčšinou občanov, proces prijímania politických rozhodnutí sa takisto uskutočňuje na báze realizácie väčšinového princípu. Podmienkou pre realizáciu uvedených princípov liberálnej demokracie je osobná sloboda (vrátane slobody vlastníctva) a neobmedzovanie slobody iných (obmedzená individuálna

sloboda), zároveň musí byť splnená podmienka zastupiteľskej vlády. (Dunleavy, P., O'Leary, P. 1992)

A. Holden sa snaží o čo najpresnejšiu definíciu liberálno-demokratického politického systému, pre ktorý sú najcharakteristickejšie tieto znaky:

- ❖ existencia a uplatňovanie osobných slobôd,
- ❖ existencia a praktická realizácia rôznych foriem obmedzenia vlády,
- ❖ vysoká autorita vlády (resp. výkonnej moci),
- ❖ obmedzenie vlády ústavou a princípmi, ktoré sú jej súčasťou,
- ❖ liberálno-demokratická vláda musí vyjadrovať vôľu ľudu, vláda musí byť v rukách ľudu,
- ❖ ľud pozitívne alebo negatívne ovplyvňuje rozhodnutia o dôležitých záležitostiach verejnej politiky,
- ❖ keďže sféra legitimacy verejnej autority je ohraničená, bude takisto obmedzená snaha prijímať reštriktívne politické rozhodnutia. (Holden, 1988)

Uvedený výpočet rôznorodých prístupov k definícii politického systému, bazírujúcich na často úplne odlišných metodologických východiskách, dokazuje obrovský rozptyl možností jeho skúmania a pochopenia. Na druhej strane - pri pozornom štúdiu týchto teoretických zástojov nachádzame črty príbuznosti, resp. zhody, ktoré sú buď priamo vyslovené, alebo sú autormi zamlčané a treba ich pracne vyhľadávať, takpovediac „*medzi riadkami*“. Čo teda spája väčšinu uvedených definícií politického systému? Podstatných spoločných znakov je niekoľko:

v Zobrazíť politický systém ako statickú veličinu je možné snáď iba pre potreby didaktickej explanácie. Politický systém je potrebné chápať ako *proces*, ktorý má minimálne dve stránky:

- dynamiku vzťahov medzi jeho základnými zložkami a medzi týmito zložkami a systémom ako celkom, ktorá zahŕňa okrem iného aj ich vznik, formovanie, reprodukciu, ale aj zánik,
- spôsob vzniku, formovania, fungovania a zmeny (odovzdávania a uchovávaní) základných politických hodnôt (materiálnych a duchovných), ktoré sú hlavnými výstavbovými kameňmi každého politického systému, a ktoré odlišujú jeden typ usporiadania a realizácie moci v spoločnosti od druhého.

Vznik politického systému je výsledkom objektívne existujúceho a pôsobiaceho procesu *inštitucionalizácie politického záujmu*, ktorého nositeľmi a predstaviteľmi môžu byť najrozličnejšie politické subjekty.

V základoch existencie akejkoľvek spoločenskej skupiny, resp. organizácie či inštitúcie, leží vždy nejaký skupinový záujem. Tento môže byť už od samého počiatku politickým záujmom (získať politickú moc do

svojich rúk, alebo sa na nej podieľať), vtedy sa na jeho báze formuje politická skupina. Skupinový záujem však vo väčšine prípadov nemá od začiatku politickú povahu, ani príslušníci danej skupiny ho tak nechápu. Konflikt skupinových záujmov v spoločnosti vedie k vytváraniu politických inštitúcií (ľudia sa združujú na základe stanov do politických strán a hnutí, vytvárajú si vlastné riadiace a akčné orgány) a celé toto úsilie smeruje k efektívnejšiemu uspokojovaniu vlastných skupinových záujmov. Vrcholnou etapou tohto procesu je vznik politického systému ako „*hyperinštitúcie*“, slúžiacej ako inštrument, resp. nástroj na realizáciu čo najväčšieho počtu skupinových záujmov. Ovládnutie politického systému s jeho nátlakovými a mocenskými zložkami sa preto stalo rozhodujúcim prvkom politického boja rôznych záujmových skupín a organizácií.

3. Politický systém vo všeobecnosti pozostáva z troch základných podsystémových jednotiek, ktoré navzájom spájajú ich vzájomné *vzťahy*:

a/ *politickej ideológie* - predstavuje súhrn existujúcich stereotypov a noriem, poznatkov a hodnôt, názorov a postojov, teórií, vedeckých koncepcií a ideologických orientácií fungujúcich v politicky diferencovanej spoločnosti,
b/ *politickej organizácie*, do ktorej patrí:

❖ štát a všetky jeho mocenské zložky a atribúty vrátane represívnych prvkov

(ústava, hlava štátu, exekutíva, legislatíva, súdna moc, ministerstvá, orgány miestnej štátnej správy a samosprávy, špecializované štátne orgány a inštitúcie, vojsko, prokuratúra, polícia, väznice a pod.),

❖ politické strany, hnutia, organizácie a inštitúcie podieľajúce sa na politickej moci, resp. bojujúce o jej získanie alebo o účasť na nej,

❖ nátlakové a záujmové skupiny a organizácie, občianske združenia a pod.,

c/ niektorí autori medzi základné prvky politického systému zaraďujú aj *politickú kultúru* ako proces vytvárania, uchovávaní a odovzdávania politických hodnôt v spoločnosti a *politickú verejnú mienku*. (Kulašik, P., Tóth, R, 1998)